

Globalni ciljevi održivog razvoja i socijalni rad u vrijeme pandemije

LJUBO LEPİR¹

VESNA ŠUĆUR JANJETOVIĆ²

DRAGANA ŠĆEPOVIĆ³

Fakultet političkih nauka u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Članak prikazuje rezultate istraživanja koje je proveo studijski program za socijalni rad Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci u saradnji sa studijskim programima u Sarajevu i Tuzli. Predmet istraživanja bili su stavovi studenata socijalnog rada o razvoju društva i globalnim ciljevima održivog razvoja definisani u Agendi 2030. Uzorak istraživanja činilo je 75 studenata prvog ciklusa socijalnog rada. Istraživanje je rađeno u toku pandemije, što je u značajnoj mjeri odredilo njegove rezultate.

Rezultati istraživanja pokazuju da su studenti socijalnog rada pod uticajem tradicionalnih vrijednosti. Oni smatraju da će se društvo razvijati putem saradnje i partnerstva, ali i putem ekonomskog rasta, naučnih i tehnoloških dostignuća. Njihovi stavovi promovišu porodicu i porodične vrijednosti, a garant razvoja za njih je institucionalno jačanje društva. Socijalni rad vide kao područje društvenih promjena i pokazivanja empatije prema čovjeku koji se nalazi u stanju socijalne potrebe.

Faktorskom analizom ekstrahirane su tri komponente koje okvirno daju tri različita koncepta vrijednosti studenata socijalnog rada, a u vezi sa odnosom prema razvoju društva: ekonomski optimisti (uvjereni u moć ekonomsko-tehnološkog rasta), socijalno-ekološki pesimisti (uvjereni da je nemoguć razvoj bez uništenja prirodne sredine i grubog narušavanja ljudskih prava) i institucionalno-resursni skeptici (sumnjičavi da se razvoj može desiti bez institucija, infrastrukture i industrijskih kapaciteta).

Ključne riječi: studenti socijalnog rada, razvoj, vrijednosti i ciljevi socijalnog rada

Abstract: The article presents the results of research conducted by the study program for social work at the Faculty of Political Sciences in Banja Luka in cooperation with study programs in Sarajevo, Tuzla and Mostar. The research examined the views of social work

1 ljubo.lepir@fpn.unibl.org

2 vesna.sucur-janjetovic@fpn.unibl.org

3 dragana.scepovic@fpn.unibl.org

students concerning social development and the global Sustainable Development Goals from the Agenda 2030. The research sample consisted of 75 students attending the first cycle of social work studies. The research was conducted during the pandemic, which significantly determined its results.

Research results show that social work students are influenced by traditional values. They believe that the society will develop through cooperation and partnership, but also through economic growth and scientific and technological achievements. They are attached to family and family values and they see the institutional strengthening of society as a guarantee of development. They see social work as an area of social change and empathy towards people who are in a state of social need.

Using factor analysis, three components were extracted that roughly represent three different concepts of values held by social work students and their attitudes towards social development: economic optimists (convinced in the power of economic and technological growth), socio-environmental pessimists (convinced that development is impossible without the destruction of natural environment and gross human rights violations) and institutional/resource sceptics (suspicious that development can take place in institutions, infrastructure and industrial capacities).

Keywords: *social work students, development, values and goals of social work*

Uvod

Istraživati vrijednosne stavove u vrijeme pandemije predstavlja veliki izazov iz više razloga. Jedan dio razloga vezan je isključivo za tehničke uslove, odnosno za načine i metode provođenja istraživanja kada su na snazi restriktivne epidemiološke mjere. Drugi razlozi ticali su se uticaja vanredne situacije na sam predmet, temu i sadržaj istraživanja. Naime, pandemija je u potpunosti usmjerila fokus interesovanja svih, pa tako i studenata, na pitanja egzistencijalnog opstanka i borbe za vlastite živote, što je moglo u potpunosti baciti u drugi plan osnovnu ideju istraživanja, a to su, u ovom slučaju, bili stavovi studenata socijalnog rada o ciljevima razvoja društva promovisani u Ciljevima održivog razvoja (Agenda 2030).

Kada su definisani, globalni ciljevi održivog razvoja (engl. *Sustainable Development Goals* – SDGs) obezbjeđivali su okvir za akciju kako bi se zadovoljile potrebe ugroženih pojedinaca i zajednica širom svijeta. Njihov cilj je bio da se sveobuhvatno pozabave ljudskim potrebama, prosperitetom, mirom i partnerstvom. Ciljevi održivog razvoja pružali su korisnu mapu puta za kombinovanje napora pojedinačnih aktera, civilnog društva i vlada da se pozabave najhitnijim društvenim, ekonomskim i zdravstvenim

problemima zajednice u kojoj se ostvaruju ljudske potrebe. Kada su Ujedinjene nacije 2015. godine usvojile Agendu 2030 sa sedamnaest ciljeva razvoja, sa posebnim naglaskom na ekološke i zdravstvene rizike koji imaju globalni uticaj na čitavo čovječanstvo, tada niko nije ni slutio da će se za samo pet godina desiti nešto što je u potpunosti promijenilo percepciju budućnosti čitavog čovječanstva. Poslije biblijskog potopa, čovječanstvo je sa pandemijom bolesti COVID-19 prvi put došlo u opšti haos, gdje je tražen odgovor samo na pitanje preživljavanja, dok su teme razvoja odjedanput bile zaboravljene.

Bosna i Hercegovina je potpisnik Agende 2030, pa je samim tim i prihvatila ciljeve održivog razvoja kao matricu svog razvoja. Njena tijela su, u saradnji sa UNDP-om, 2021. godine izradila *Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja do 2030.* u kome su defnisali tri razvojna pravca (globalna cilja) i jedanaest podciljeva (akceleratora – ubrzivača promjena). Pored cilja ostvarivanja „dobre uprave“ i „pametnog rasta“, defnisan je treći cilj (pravac) pod nazivom „Društvo jednakih mogućnosti“, koji je usmjeren isključivo na podizanje kvaliteta života stanovništva u socijalnoj sferi. Kao akceleratori promjena u ovoj oblasti defnisan su sadržaji koji su istovremeno i u fokusu profesije socijalnog rada: unapređenje politika socijalne zaštite, aktivacija i zapošljavanje s fokusom na ranjive kategorije, efikasna zdravstvena zaštita za sve, poboljšanje inkluzivnosti obrazovnih sistema i finansijska inkluzija (UNDP, 2021). Teorije o socijalnom razvoju čine sastavni dio nauke i prakse socijalnog rada, a globalni ciljevi održivog razvoja defnišu aktuelan stav ljudske zajednice prema ukupnom razvoju savremenog društva, što predstavlja jednu od važnih tema socijalnog rada i socijalnog razvoja. Samim tim, provođenje istraživanja na ove teme čini se neophodnim kako za akademsku zajednicu tako i za profesionalce i praktičare socijalnog rada koji rade na poslovima socijalnog razvoja i planiranja. S druge strane, socijalni rad kao pomažuća profesija i teorijska disciplina koja u predmetu izučavanja i svojoj praksi djelovanja ima planiranje socijalnog razvoja nesporno je pozvan da dadne svoj doprinos u primjeni ciljeva održivog razvoja. U tu svrhu Međunarodno udruženje škola socijalnog rada (IASSW), Međunarodna federacija socijalnih radnika (IFSW) i Međunarodno vijeće za socijalnu zaštitu (ICSW) izradili su Globalnu agendu za socijalni rad i socijalni razvoj 2020–2030, koja ima za cilj da ujedini napore socijalnog rada kao profesije i napore Agende 2030 (IFSW, 2020).

Međunarodna organizacija socijalnih radnika (IFSW, 2021) naglašava potrebu daljnjeg usklađivanja djelovanja socijalnog rada s Agendom 2030. Ona zagovara potrebu povezivanja sa drugim profesijama, partnerima, društvenim pokretima i ostalim zainteresovanim stranama. Poziva socijalne radnike da svojim kritičkim analizama doprinesu budućim razvojnim politikama, održivim i ekološki prihvatljivim rješenjima. Takođe poziva vlade zemalja da priznaju socijalni rad kao profesiju ljudskih prava za postizanje ciljeva socijalnih politika i ciljeva održivog razvoja UN-a, s posebnim akcentom na potrebu da se u obrazovanje i praksu socijalnog rada integrišu SDG, kao i u kritične smjernice sadržane u Agendi 2030.

Ciljevi održivog razvoja su snažno usklađeni sa profesijom socijalnog rada samim tim što su usmjerili svoj fokus na pitanja zdravlja i kvaliteta života pojedinca, porodice, grupe, organizacije i zajednice u cjelini, sa naglaskom na unapređenju ekonomskog i socijalnog funkcionisanja na različitim nivoima brige i u različitim situacijama (Rice, Fisher i Moore, 2022). S tim u vezi, i obrazovanje budućih socijalnih radnika ima zadatak da svoje ciljeve približi ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Iz toga slijedi da će studenti socijalnog rada biti aktivni činioци procesa planiranja socijalnog razvoja u svojim zajednicama, te će imati odgovornost da teorijski uspostavljen koncept održivog razvoja prilagode i primjenjuju u aktivnostima unapređenja kvaliteta života ljudi, a posebno pripadnika socijalno marginalizovanih grupa. U tom kontekstu, to znači da obrazovanje socijalnih radnika treba biti aktivni dio procesa primjene globalnih ciljeva održivog razvoja u društvu. Sve to ukazuje na potrebu propitivanja gdje se nalaze aktuelni programi obrazovanja socijalnih radnika kada je riječ o ovoj temi, odnosno kakvi su vrijednosni stavovi studenata socijalnog rada u Bosni i Hercegovini o značaju i praktičnoj primjeni ciljeva održivog razvoja za socijalni rad. Ovo istraživanje dobija na značaju tim više što sličnih istraživanja do sada nije bilo ni u Bosni i Hercegovini ni u regionu.

Metodološki okvir istraživanja

Predmet istraživanja bila je analiza stavova studenata socijalnog rada o globalnim ciljevima održivog razvoja definisanim Agendom 2030. Cilj istraživanja bio je ispitati mišljenja studenata socijalnog rada o ciljevima održivog razvoja, stavovima vezanim za njihovo ostvarivanje i njihovu povezanost sa ciljevima profesije socijalnog rada. Osnovna pretpostavka (hipoteza) sa kojom se ušlo u istraživanje je bila: Studenti socijalnog rada

i budući socijalni radnici u Bosni i Hercegovini dobro su informisani o ciljevima održivog razvoja i imaju pozitivan stav o njihovom značaju za budući razvoj kako na globalnom tako i na lokalnom nivou. Istraživanje je provedeno u formi pilot-studije sa namjerom da se potvrdi ili ospori svrsishodnost i opravdanost provođenja sličnih ispitivanja među studentskom populacijom o aktuelnim temama razvoja savremenog društva. Istraživanje je provedeno tokom 2020. godine na uzorku od 75 studenata socijalnog rada prvog ciklusa Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci, Fakulteta političkih nauka u Sarajevu i Filozofskog fakulteta u Tuzli. Studijski programi sa ovih fakulteta izabrani su jer se na njima upisuje najveći broj studenata i što su ova tri studijska programa prepoznata kao vodeći u Bosni i Hercegovini kada je riječ o obrazovanju budućih socijalnih radnika. Istraživanje je provedeno pomoću namjenski pripremljenog instrumenta – upitnika (*web*-aplikacije) koji se, pored dijela o socio-demografskim karakteristikama ispitanika, sastojao od dvije posebne tematske cjeline: stavovi studenata o prioritetima vlastitog i društvenog razvoja te stavovi o ciljevima savremenog socijalnog rada u kontekstu ostvarivanja globalnih ciljeva održivog razvoja. Upitnik je sadržavao osam nezavisnih varijabli koje su određivale socijalne karakteristike ispitanika i jedanaest zavisnih varijabli vezanih za tematske cjeline istraživanja. Istraživački instrument kreiran je u formi anketnih pitanja zatvorenog tipa, uz korištenje skala stavova Likertova tipa. Analiza dobijenih podataka rađena je primjenom metoda deskriptivne i inferencijalne statistike. Svrha statističke obrade je bila da se opišu istraživane tematske cjeline upotrebom kvantitativnih pokazatelja, te da se ispita valjanost kvalitativnih zaključaka sa aspekta razumijevanja asocijativnosti odgovora na pojedine varijable.

Očekivano, u uzorku istraživanja najveće učešće su imale žene (89,3%). Sa aspekta mjesta stanovanja, 44% ispitanika svoje djetinjstvo je provelo i trenutno živi u selu, dok preostalih 56% živi u urbanim sredinama. Najveći broj ispitanika (80%) materijalno stanje svojih porodica vidi kao prosječno, 13,4% ih smatra da žive ispod prosjeka, a svega 6,6% ispitanika se izjasnilo da njihove porodice imaju natprosječan ekonomski standard. Najveći broj ispitanih studenata aktivno je o pitanjima zaštite životne sredine (25,3%), a svega njih 18,7% uključeni su u neku od kulturnih aktivnosti. Angažman studenata u naučnim skupovima i strukovnim udruženjima je prilično mali. Vezano za odnos prema religiji, 96% ispitanika se izjasnilo kao vjernici, s tim da ih polovina ne upražnjava redovno vjerske obrede niti odlazi u vjerske objekte (crkve, džamije).

Rezultati istraživanja sa diskusijom

Analiza rezultata je vršena na dva nivoa: analiza vrijednosnih profila studenata i analiza međuodnosa socijalnog razvoja u kontekstu ostvarivanja ciljeva održivog razvoja.

VRIJEDNOSNI PROFIL STUDENATA

U prvom dijelu istraživanja fokus je bio na određivanju vrijednosnih profila studenata socijalnog rada vezano za ključne elemente njihove socijalne i profesionalne identifikacije. Analizirani su stavovi vezani za životne prioritete, ulogu porodice, obrazovanje, profesiju socijalnog rada i opšte pravce društvenog razvoja.

Na pitanje šta im je najvažnije u životu, očekivano najveći broj studenata (52%) izjasnio se da im je *očuvanje zdravlja* prioritet u životu, što potvrđuje opšte stanje zabrinutosti populacije u vremenu pandemije. Naime, prema istraživanjima IPSOS-a (2020), 64% građana Bosne i Hercegovine u to vrijeme je bilo u strahu od zaraze. Dobiveni rezultati u našem istraživanju potvrdili su tezu da je situacija sa pandemijom bolesti COVID-19 imala značajan uticaj na same ispitanike. Međutim, skoro polovina (48%) njih smatra da su *porodični život* (28%) ili *materijalna sigurnost u životu* (13,3%) vrijednosti koje zaslužuju prioritet u njihovom životu. Zanimljivo da opcija *život u skladu sa prirodom* gotovo nije bila birana od ispitanika.

Ovakvi nalazi govore da studenti određuju za prioritete u svom životu tradicionalne vrijednosti, pa čak i u situacijama vanrednih okolnosti. To potvrđuje prisutnost konzervatizma kod današnjih mladih generacija (Turčilo, Osmić, Kapidžić i dr., 2019).

Što se tiče izbora prioriteta vezanih za porodični život najviši nivo saglasnosti je iskazan prema prioritetu *Ostvarivanje ravnopravnosti i otvorene komunikacije među članovima porodice* (69,3%) te prema *Postojanju emocionalne povezanosti članova porodice* (21,3%). Prioriteti *Rodna ravnopravnost*, *Izgradnja autonomije članova porodice*, *Razvoj individualnosti kod djece* i *Razvoj roditeljskog autoriteta* nisu prepoznati kao prioritete u porodičnom životu za studente socijalnog rada.

Odnos prema obrazovanju čini veoma značajan element koji određuje profesionalni identitet mladih. Stalne reforme i uvođenje novih vrijednosti poljuljali su povjerenje mladih, ali i cijelog društva u sistem obrazovanja. Na pitanje kako vide prioritete u obrazovanju, studenti socijalnog rada su

najviše saglasni sa *Ostvarivanjem obrazovanja za sve pod jednakim uslovima* (46,7%) te *Davanjem većeg značaja praksi u školi* i *Povezivanjem škole sa privredom* (41,3%). Prioriteti *Digitalizacija i tehničko osavremenjavanje obrazovnog procesa*, kao i *Usklađivanje obrazovanja sa nacionalnim/državnim potrebama* nisu zastupljeni kod studenata socijalnog rada kada je riječ o ostvarivanju razvojnih ciljeva obrazovanja. Ovakvi rezultati govore o visokoj motiviranosti mladih za promjene u obrazovnom sistemu zasnovanom na tradicionalnim vrijednostima, na ostvarivanju veće pristupačnosti obrazovanju i povezivanju obrazovanja sa praksom.

U kontekstu određivanja slike kako studenti socijalnog rada vide profesiju kojom će se baviti postavljeno je pitanje *Na kojim vrijednostima treba graditi profesiju savremenog socijalnog rada* (Tabela 1).

Tabela 1. Vrijednosti socijalnog rada

	N	%
Poštivanje dostojanstva svakog čovjeka	11	14,7
Promocija socijalne pravde u društvu	12	16,0
Empatija prema čovjeku u stanju socijalne potrebe	16	21,3
Solidarnost u društvu	5	6,7
Poticanje/podržavanje promjena u društvu	31	41,3

Iz dobivenih rezultata se vidi da su se studenti socijalnog rada najviše opredijelili za vrijednost *Poticanje promjena u društvu* (41,3%), dok se *Solidarnost u društvu* našla na zadnjem mjestu sa svega 6,7%. Značajno je zastupljena i *Empatija prema čovjeku u stanju socijalne potrebe* sa 21,3%. Ovakva većinska opredjeljenja studenata govore u prilog sve većoj afirmaciji *kritičkih teorija socijalnog rada*, kao i modela *Korisnik u centru pažnje* zasnovanog na vjerovanju u jedinstvenost svakog pojedinca i poštivanje njegove individualnosti (Urbanc, 2001).

S druge strane, analiziran je odnos studenata prema aktualnim problemima (rizicima) razvoja i ciljevima savremenog razvoja.

Kao najveći problemi (rizici) razvoja u vrijeme pandemije za studente socijalnog rada su: *Rizik od rasta siromaštva*, *Rizik od uništavanja prirode (klimatske promjene)*, *Rizik od nekontrolisanih migracija* i *Rizik ugrožavanja života ljudi kao posljedice pandemije koronavirusa*. Sva četiri problema dobila su visok nivo saglasnosti studenata da njihov uticaj može imati presudan značaj na savremeni socijalni razvoj (Tabela 2).

Tabela 2. Stavovi studenata o uticaju pojedinih problema na socijalni razvoj društva

	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean	SD
Uticaj migracija	34 45,3	27 36,0	10 13,3	4 5,3	0 0,0	1,79	0,874
Uticaj klimatskih promjena	19 25,3	36 48,0	12 16,0	8 10,7	0 0,0	2,12	0,915
Uticaj siromaštva	15 20,0	36 48,0	19 25,3	4 5,3	1 1,3	2,20	0,870
Uticaj pandemije	11 14,7	35 46,7	16 21,3	13 17,3	0 0,0	2,41	0,946

1) *U potpunosti se slažem*; 2) *Djelimično*; 3) *Ne znam, nemam stav*; 4) *Ne slažem se*; 5) *U potpunosti se ne slažem*

Ipak, najviši rejting kod studenata socijalnog rada imao je *Rizik od nekontrolisanih migracija*. Čak 81,6% (Mean 1,79, SD 0,874) studenata koji su učestvovali u istraživanju mišljenja su da su upravo nekontrolisane migracije te koje predstavljaju najveću geostratešku prijetnju socijalnom razvoju u svijetu. Iako bi bilo očekivano da *Rizik od posljedica pandemije* bude visoko postavljen na ljestvici razvojnih rizika, to se nije desilo. Takođe, tradicionalni socijalni rizik vezan za posljedice *siromaštva* u ovom istraživanju je ostao u dugom planu.

Prema mišljenju studenata, ukupan razvoj društva treba usmjeriti na *Ostvarivanje ljudskih prava i sloboda* te *Poticanje društvene solidarnosti i humanizma u društvu* (64%). Ciljevi *Ostvarivanje ekonomskog, tehnološkog i industrijskog napretka* te *Očuvanja zdravlja ljudi* prepoznati su kao manje značajni ciljevi razvoja savremenog društva, dok su ciljevi *Očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta zajednice* kao i *Zaštita prirodne sredine* ostali na marginama interesovanja studenata socijalnog rada.

Ako prethodne nalaze stavimo u kontekst zaključivanja o posebnostima identifikacije studenata socijalnog rada sa strukom i profesijom socijalnog rada, možemo konstatovati prisustvo visokog stepena podržavanja tradicionalnih vrijednosti kako na socijalnom tako i na profesionalnom nivou, gdje se ističu značaj porodičnog života, materijalne sigurnosti i obrazovanja uz praksu. Sa aspekta pristupa socijalnom radu kao profesije zagovaraju se promjene, što može biti pokazatelj opšteg nezadovoljstva studenata sa stanjem u kojem se nalazi socijalni rad danas u Bosni i Hercegovini.

PERCEPCIJA OSTVARIVANJA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA

U drugom dijelu istraživanja fokus je bio na stavovima studenata vezanim za perspektive razvoja sa aspekta ostvarivanja ciljeva održivog razvoja. Analizirani su stavovi o preduslovima, resursima, načinima i ishodima društvenog razvoja kroz okvir Agende 2030. Putem Likertove skale ispitanicima je data mogućnost iskazivanja stepena slaganja sa stavovima o aktuelnom stanju razvoja, a na osnovu proklamovanih sedamnaest globalnih ciljeva održivog razvoja.

Prvi set stavova ticao se preduslova razvoja, a to su: *zaštita zdravlja i očuvanje prirodne sredine, naučna i tehnološka dostignuća, institucionalna razvijenost i ostvarivanje ljudskih sloboda, pravde i mira u svijetu.*

Tabela 3. Stavovi studenata o ključnim preduslovima razvoja

	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean	SD
Zdravlje stanovništva i očuvanje prirode ključni su preduslovi razvoja društva	5 6,7	24 32,0	10 13,3	30 40,0	6 8,0	3,11	1,146
Inovacije u rješavanju problema ključni su preduslov za razvoj društva	12 16,0	41 54,7	18 24,0	4 5,3	0 0,0	2,19	0,870
Snažne i efikasne institucije garant su napretka u društvu	35 46,7	27 36,0	9 12,0	4 5,3	0 0,0	1,76	0,867
Ljudske slobode, pravda i mir u svijetu danas su ugroženi više nego prije	22 29,3	20 26,7	27 36,0	6 8,0	0 0,0	2,23	0,967

1) U potpunosti se slažem; 2) Djelimično; 3) Ne znam, nemam stav; 4) Ne slažem se; 5) U potpunosti se ne slažem

Kako stoji u Tabeli 3, najveći broj ispitanika smatra da se najznačajniji preduslovi razvoja nalaze u *Snažnim i efikasnim institucijama* (82%), s tim da je njih 46,7% u to potpuno sigurno. Visok nivo saglasnosti (70,7%) pokazan je i kod stava da je *Inovativni pristup u rješavanju problema* preduslov razvoja. Zanimljivo je da se *Zdravlje i očuvana prirodna sredina* nalaze u grupi preduslova koji za studente socijalnog rada nisu od tolikog značaja kada se govori o ukupnom razvoju društva. Skoro polovina (48%)

ispitanika izjasnila se da zdravlje i očuvana prirodna sredina nisu važni za ukupan razvoj. Preduslovi razvoja su kontekst razvoja, a resursi su osnova razvoja. Dok su pitanja preduslova vezana za spremnost zajednice za razvoj, pitanja resursa tiču se odnosa onoga što se ima i spremnosti da se to koristi za razvoj. U skladu sa definisanim ciljevima održivog razvoja iz Agende 2030, razvoj društva zasniva se na korištenju resursa koji dolaze iz obrazovanja, naučnih i tehnoloških dostignuća, industrije i infrastrukture te raznolikosti i bogatstva prirodnih bogatstava.

Tabela 4. Stavovi studenata o resursima razvoja

	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean	SD
Današnji kvalitet obrazovanja je loš i one obezbjeđuje uslove za razvoj društva	14 18,7	36 48,0	8 10,7	15 20,0	2 2,7	2,40	1,090
Precijenjen je značaj industrijske proizvodnje i infrastrukture za ukupan razvoj	7 9,3	32 42,7	24 32,0	11 14,7	1 1,3	2,56	0,904
Najveći resursi razvoja su naučna i tehnološka dostignuća	46 61,3	23 30,7	2 2,7	4 5,3	0 0,0	1,52	0,795
Raznolikost i bogatstvo prirodnih resursa najvažniji je resurs održivog razvoja društva	24 32,0	31 41,3	16 21,3	4 5,3	0 0,0	2,00	0,870

1) *U potpunosti se slažem*; 2) *Djelimično*; 3) *Ne znam, nemam stav*; 4) *Ne slažem se*; 5) *U potpunosti se ne slažem*

Najveći značaj ispitanici pridaju resursima koji su vezani za *Naučno-tehnološka dostignuća* (92%) te za *Raznolikost i bogatstvo prirodnih dobara* (73,3%). S druge strane, više od pola (52%) ispitanika smatra da je

precijenjena *Uloga industrijske proizvodnje i infrastrukture* u razvoju društva.

Često se zanemaruje pitanje načina razvoja. U Agendi 2030 ono je stavljeno u kontekst načina ostvarivanja ciljeva održivog razvoja. Za potrebe ovog istraživanja ekstrahirani su sljedeći načini razvoja: *Razvoj ekonomskim rastom*, *Razvoj stvaranjem kohezivnih zajednica i održivih gradova*, *Razvoj forsiran prekomjernom proizvodnjom i potrošnjom* te *Razvoj ostvaren saradnjom i partnerstvom* (Tabela 5).

Tabela 5. Stavovi studenata o načinima razvoja

	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean	SD
Prosperitet društva se može postići isključivo ekonomskim rastom	53 70,7	16 21,3	6 8,0	0 0,0	0 0,0	1,37	0,632
Ključ prosperiteta je stvaranje kohezivnih zajednica i održivih gradova	26 34,7	38 50,7	6 8,0	4 5,3	1 1,3	1,88	0,869
Prekomjerna proizvodnja i prekomjerna potrošnja ugrožavaju razvoj	28 37,3	32 42,7	10 13,3	4 5,3	1 1,3	1,91	0,918
Saradnja i partnerstvo između ljudi, država i zajednica garantuju prosperitet društva	31 41,3	27 36,0	11 14,7	5 6,7	1 1,3	1,91	0,975

1) *U potpunosti se slažem*; 2) *Djelimično*; 3) *Ne znam, nemam stav*; 4) *Ne slažem se*; 5) *U potpunosti se ne slažem*

Studenti socijalnog rada prepoznaju *Ekonomski rast*, *Stvaranje kohezivnih zajednica* te *Jačanje partnerstva i saradnje* kao poželjne načine razvoja društva. Čak 92% ispitanih smatra da se ekonomskim rastom može postići ukupan razvoj društva. Istovremeno, *Prekomjerna proizvodnja i potrošnja* doživljavaju se kao ograničavajući faktor razvoja, a ne kao podržavajući.

Na kraju su analizirani stavovi na temu ciljeva razvoja. Studentima su date mogućnosti da izraze nivo svog slaganja sa stavovima koji se tiču četiri ključna cilja razvoja definisana Agendom 2030, i to: *Postizanje potpune rodne ravnopravnosti*, *Rješavanje nejednakosti u svijetu*, *Obezbjedjivanje pitke vode i sanitarno-higijenskih uslova za sve* te *Proizvodnja energije iz čistih izvora*.

Tabela 6. Stavovi studenata o očekivanim ishodima/rezultatima razvoja

	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Mean	SD
Nemoguće je postići potpunu rodnu ravnopravnost u svijetu	22 29,3	27 36,0	21 28	5 6,7	0 0,0	2,12	0,915
Moguće je obezbijediti pitku vodu i sanitarno-higijenske uslove za većinu ljudi na Zemlji	10 13,3	37 49,3	26 34,7	2 2,7	0 0,0	2,27	0,723
Čisti izvori mogu proizvesti dovoljno energije za potrebe savremenog razvoja	39 52,0	27 36,0	6 8,0	2 2,7	1 1,3	1,65	0,846
Održivi razvoj neće riješiti pitavanja nejednakosti u društvu	39 52,0	16 21,3	13 17,3	4 5,3	3 4,0	1,88	1,127

1) U potpunosti se slažem; 2) Djelimično; 3) Ne znam, nemam stav; 4) Ne slažem se; 5) U potpunosti se ne slažem

Kako se vidi u Tabeli 6, najviši nivo slaganja ispitanici su pokazali prema stavu *Čisti izvori mogu proizvesti dovoljno energije za potrebe savremenog razvoja* (88%) i stavu *Održivi razvoj neće riješiti pitanja nejednakosti u društvu* (73,3%). Ciljevi *Obezbjedivanje pitke vode* i *Obezbjedivanje sanitarno-higijenskih uslova za većinu ljudi na Zemlji* su prema ispitanicima najmanje realni i dostižni. Da bi se analizirali stavovi sa aspekta zajedničkog grupiranja (asocijativnosti), urađena je faktorska analiza.⁴ Nakon provjere ispunjenosti uslova za opravdanost faktorske analize, određivane su metode

⁴ S obzirom na to da je vrijednost KMO veća od 0.6 (KMO = .663) te da je Bartlett's značajna (Sig. = .001, p < .05), upotreba faktorske analize je opravdana.

ekstrakcije i metode rotacije. Za metodu ekstrakcije odabrana je analiza glavnih komponenti (PCA) a za metodu rotacije varimax rotacija.

Tabela 7. Tabela glavnih komponenti

	1	2	3	4	5
Var. 51. Prekomjerna proizvodnja i prekomjerna potrošnja ugrožavaju razvoj	.661	-.313	-.276	-.088	-.015
Var. 49. Prosperitet društva se može postići isključivo ekonomskim rastom	.610	-.142	-.201	.235	-.016
Var. 46. Najveći uticaj na razvoj društva imaju naučna i tehnološka dostignuća	.606	-.127	.056	.017	-.372
Var. 56. Raznolikost i bogatstvo prirodnih resursa najvažniji je resurs održivog razvoja	.603	.180	-.121	-.051	-.333
Var. 48. Ljudske slobode, pravda i mir u svijetu danas su ugroženi više nego prije	.598	.015	.149	-.200	-.093
Var. 50. Ključ prosperiteta je stvaranje kohezivnih zajednica i održivih gradova	.589	-.527	-.028	-.143	.243
Var. 59. Čisti izvori mogu proizvesti dovoljno energije za potrebe savremenog razvoja	.548	.416	-.197	-.389	.279
Var. 45. Zdravlje stanovništva i očuvanje prirode ključni su preduslovi razvoja društva	.376	-.362	.324	-.282	-.064
Var. 60. Održivi razvoj neće riješiti pitanja nejednakosti u društvu	.022	.696	-.049	-.057	.051
Var. 57. Nemoguće je postići potpunu rodnu ravnopravnost u svijetu	.189	.692	.257	.063	-.046
Var. 54. Precijenjen je značaj industrijske proizvodnje i infrastrukture za ukupan razvoj	.303	-.061	.736	.055	.239
Var. 58. Moguće je obezbijediti pitku vodu i sanitarno-higijenske uslova za većinu ljudi	.455	.327	-.480	-.244	.369
Var. 47. Snažne i efikasne institucije garant su napretka u društvu	.478	-.161	-.207	.671	-.068
Var. 52. Saradnja i partnerstvo između ljudi, država i zajednica garantuju prosperitet	.325	.364	-.023	.628	.035
Var. 53. Današnji kvalitet obrazovanja je loš i on ne obezbjeđuje uslove za razvoj	.395	.047	.413	.207	.610
Var. 55. Primjena inovacija u rješavanju problema je ključni preduslov za razvoj	.428	.317	.346	-.151	-.522
<i>Extraction Method: Principal Component Analysis. a. 5 components extracte</i>					

Kao što je vidljivo iz Tabele 7 (analiza glavnih komponenti) moguće je izdvojiti grupe odgovora koji određuju pet profila studenata a vezano za stavove o globalnim ciljevima održivog razvoja uzimajući u obzir

stavove o preduslovima razvoja, resursima razvoja, načinima/metodama razvoja i ciljevima razvoja. Izdvojene komponente objašnjavaju 61,49% varijabilnosti u odgovorima ispitanika, s tim da prve tri komponente imaju teorijsku relevantnost u tumačenju rezultata. Ove tri komponente tumače 45,34% odgovora dobivenih na svih šesnaest varijabli.

Treba naglasiti da homogenost komponenti nije uslovljena jednoznačnošću iznesenih stavova. Stavovi se kreću od potpuno afirmativnih do isključivo negativnih. Tako se npr. pozitivan stav o ekonomskom rastu nalazi zajedno sa stavom koji ukazuje na neprihvatljivost konzumerizma i neograničene proizvodnje kao preduslova razvoja. Razlog što se ovako oprečni stavovi nalaze u istoj grupi je u interesovanju ispitanika.

Prva komponenta objašnjava 23,10% ukupnih rezultata, a u njenom tumačenju učestvuju varijable 51, 49, 46 i 56. S obzirom na semantičko značenje manifestnih varijabli, ispitanike koji ulaze u ovu grupu mogli bismo nazvati *ekonomskim optimistima*. Njihova uvjerenja su naslonjena na prioritet ekonomskog rasta, postojanje prirodnih resursa, značaj i ograničenja naučno-tehnoloških dostignuća.

Druga komponenta određena je odgovorima na nekoliko varijabli koje u fokus stavljaju ostvarivanje ljudskih prava i sloboda te zaštitu životne sredine kao ključnih preduslova, resursa, načina i ciljeva razvoja, a to su varijable 59, 60, 57 i 58. Ona učestvuje sa 13,02% u objašnjavanju ukupnih rezultata. Naziv ove grupe mogao bi biti *socijalno-ekološki pesimisti*, čime se u prvi plan stavljaju socijalne i ekološke opasnosti razvoja. Naime, razvoj društva ima svoju visoku cijenu, koja se očituje na polju ugrožavanja prirodne okoline i socijalnih odnosa u društvu.

Treća komponenta ima učešće u objašnjavanju ukupnih rezultata istraživanja svega 9,22%, a definisana je varijablama 54, 58, 53 i 55. Njihov interes usmjeren je na razvoj institucionalno-industrijskih kapaciteta, pa se sljedbenici ovih stavova mogu nazvati *institucionalno-resursni skeptici*. Osnovna ideja ove grupe zasnovana je na izražavanju sumnje u razvoj bez institucionalnih resursa, a prije svega jakih i razvijenih institucija, infrastrukture i industrijskih kapaciteta.

Zaključak

Pilot-istraživanje stavova studenata socijalnog rada sa aspekta razumijevanja značaja globalnih ciljeva održivog razvoja donijelo je nekoliko zaključaka koji će imati pozitivno dejstvo na buduća istraživanja ovoga tipa.

Kao prvo, pokazalo se da studenti socijalnog rada u Bosni i Hercegovini nemaju izgrađen jasan stav o globalnim ciljevima održivog razvoja, što ih stavlja na margine razvojnih procesa u društvu. Većom uključenošću ovih tema u nastavne programe povećale bi se pretpostavke za izgradnju autohtonog stava studenata socijalnog rada o ciljevima održivog razvoja, čime bi se omogućila njihova veća uključenost u aktuelne procese ostvarivanja ciljeva održivog razvoja.

Drugo, studenti socijalnog rada nemaju izgrađenu sliku o specifičnosti socijalnog rada kao profesije koja može doprinijeti ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Ovakav zaključak utiče na neprepoznavanje povezanosti vrijednosti socijalnog rada i ciljeva održivog razvoja.

Treće, činjenica da stanje vanrednih okolnosti (opasnost od smrtonosne zaraze) nije značajno uticalo na percepciju životnih i profesionalnih prioriteta ide u prilog konstataciji da su studenti socijalnog rada nedovoljno informisani o značaju i uticaju vanrednih situacija na ostvarivanje ciljeva održivog razvoja. U tom kontekstu potrebno je preispitati postojeće kurikulume i naći mogućnost uvođenja nastavnog sadržaja koji bi razjasnio povezanost ovih dviju tema značajnih za struku i profesiju socijalnog rada.

Četvrto, ekstrahirane tri komponente pokazuje da među studentima socijalnog rada postoje minimalno tri pristupa u razumijevanju globalnih ciljeva održivog razvoja, koji se međusobno razlikuju prema pristupu u razumijevanju značaja i uloge ekonomskog rasta, socijalnih-ekoloških vrijednosti te značaja institucionalnih resursa i industrijske razvijenosti.

Na kraju, rezultati istraživanja pokazuju da je tema ciljeva održivog razvoja nedovoljno zastupljena u nastavnom procesu kao tema obrazovanja budućih socijalnih radnika, te da ta činjenica utiče na slabu zainteresovanost i posjedovanje nedovoljnog znanja o uzročno-posljedičnim vezama socijalnog razvoja i ostvarivanja ciljeva održivog razvoja. Isto tako, istraživanje ukazuje na deficit analitičkih studija i ukazuju na pravce i mogućnosti budućih istraživanja u ovoj oblasti, što opravdava potrebu za provođenjem istih ili sličnih istraživanja u narednom periodu.

Literatura

- IFSW. (2020). Global Agenda for Social Work and Social Development. <https://www.ifsw.org/2020-to-2030-global-agenda-for-social-work-and-social-development-framework-co-building-inclusive-social-transformation/> (Pristupljeno 10. 6. 2023)
- IFSW. (2021). Social Work And The United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) – Polisy dokument. URL <https://www.ifsw.org/social-work-and-the-united-nations-sustainable-development-goals-sdgs/> (Pristupljeno 5. 6. 2023)
- IPSOS. (2020). Rapid Assesment Kap (Knowledge Attitude Practice) – Covid 19 Response. Ispitivanje javnog mnijenja u Bosni i Hercegovini. URL <https://www.unicef.org/bih/media/5231/file/Izvjestaj%20-%20Ispitivanje%20javnog%20mnijenja%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini%20u%20vezi%20Covid-19.pdf> (Pristupljeno 5. 6. 2023)
- Rice, K., Fisher, C., Moore, S. (2022). Social work and the Sustainable Development Goals: an introduction to the special issue. *Social Work Education*, The International Journal, Volume 41, 2022 - Issue 7 URL
- https://www.researchgate.net/publication/363773310_Social_Work_Education_Social_work_and_the_Sustainable_Development_Goals_an_introduction_to_the_special_issue (Pristupljeno 6. 6. 2023)
- Turčilo, L., Osmić, A., Kapidžić, D. i dr. (2019). Studija o mladima – Bosna i Hercegovina 2018/2019. Friedrich Ebert Stiftung. URL <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/15288.pdf> (Pristupljeno 7. 6. 2023)
- UN. (2015). Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. URL <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> (Pristupljeno 7. 6. 2023)
- UNDP. (2021). Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini. URL <https://www.undp.org/bs/bosnia-hercegovina/publications/okvir-za-realizaciju-ciljeva-odr%C5%BEivog-razvoja-u-bosni-i-hercegovini> (Pristupljeno 10. 6. 2023)
- Urbanc, K. (2001). Etika i vrijednosti u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 8 No. 2. URL <https://hrcak.srce.hr/3712> (Pristupljeno 7. 6. 2023)